

Kaszubszczyzna – droga do języka

Spór o miejsce kaszubszczyzny na mapie językowej słowiańszczyzny toczył się wśród slawistów przez wiele lat. Już Krzysztof Celestyn Mrongowiusz (1764–1855) zauważył podobieństwo kaszubskiego z rosyjskim w zakresie akcentu, twierdząc, że „język kaszubski, używany w Prusach Zachodnich, stanowi jedynie dialekt polskiego języka literackiego (hochpolnisch) i jest mu nawet bliższy aniżeli dialekt bawarski lub saski niemieckiemu językowi literackiemu (hochdeutsch)”. Pogląd ten w połowie XIX w. podzielali również badacze rosyjscy I.P. Prejs i A.F. Hilferding (autor książki *Ostatki slavjan na jużnom bieriegu Bałtijskiego Moria*, 1862).

Sławiści przez dziesięciolecia toczyli spór wokół problemu, czy kaszubszczyzna jest dialektem języka polskiego czy też odrębnym językiem słowiańskim. Szczególne zasługi na polu badań nad kaszubszczyzną w związku z tym zagadnieniem położyli np. Stefan Ramułt (1859–1913, autor *Słownika języka pomorskiego, czyli kaszubskiego*), Friedrich Lorentz (1870–1937, autor m.in. *Gramatyki pomorskiej*), Kazimierz Nitsch (1874–1958) czy Zdzisław Stieber (1903–1980, zespół pod jego kierownictwem opracował *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*). Ostatecznie przeważał jednak pogląd, że mamy w tym wypadku do czynienia z odrębnym językiem, zaliczanym, oczywiście, do grupy języków zachodniosłowiańskich.

Jak twierdzi prof. Jerzy Treder:

jeśli pojęcie języka związać z grupą etniczną i kulturą (nie: z państwem i narodem) i przede wszystkim zaś ze świadomością odrębności warunkowanej przez np.:

- a) dostateczną swoistość samej sfery językowej,
- b) posiadanie osobnego piśmiennictwa,
- c) świadome rozwijanie języka, literatury i własnej kultury,
- d) znaczną osobliwość w dziedzinie obyczajów,
- e) nastawienie na odrębność tak spontanicznie, tj. wśród szerokich rzesz ludzi, jak też świadomie, tj. wśród elit i inteligencji,

to kaszubszczyznę (literacką, pisaną) zaliczyć trzeba do języków (Treder, 1999).

W związku z powyższym chciałbym przypomnieć, że tradycje piśmiennictwa kaszubskiego sięgają XVI w., kiedy to pastor Szymon Krofey przełożył z języka nie-

mieckiego na język ewangelizowanych przez siebie Kaszubów *Duchowne piesnie Dra Marcina Luthera i inszych nabożnich mężow. Z niemieckiego w sławieŝky język wilozone...* (1586). Zgodnie z duchem Reformacji za jego przykładem poszedł pastor w Smołdzinie Michał Pontanus, który wydał *Mały Catechism D. Marcina Luthera Niemiecko-Wándalski ábo Słowieŝki to jest z Niemieckiego języká w Słowieŝki wystáwion...* (1643). Oba te przekłady uchodzą za najstarsze zabytki piśmiennictwa kaszubskiego.

Za „ojca” piśmiennictwa, literatury i regionalizmu kaszubskiego uważa się jednak Florianą Ceynowę (1917–1881). Ten syn bogatego kaszubskiego chłopa ze Sławoszyna koło Pucka, studiując filozofię i medycynę we Wrocławiu, zaangażował się w działalność Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Tamtejszy uniwersytet w połowie XIX w. był ważnym ośrodkiem słowianofilskim. Ceynowa swoją działalność rozpoczęła zatem w okresie Wiosny Ludów, kiedy rodziły się dążenia narodowe, językowe i kulturowe Czechów, Słowaków, Łużyczan i innych ludów Starego Kontynentu. Opierając się na mowie wyniesionej z domu, Ceynowa stworzył alfabet, pisownię, słowniczki (przekładowe), gramatykę i liczne próbki tekstów z różnych dziedzin aktywności religijnej, piśmienniczej, związanej z polityką, filozofią, historią, etnografią, medycyną itd. Pisał np. „Me Kaszebjj godome móvá Słowjanská, to je: pódobná jak Pólosze, Serbóvjje Łužanámjji zvaŋi”. Począwszy od Ceynowy, kaszubszczyzna jest celowo uprawianym środkiem porozumiewania się, a każde następujące po nim pokolenie literatów (z reguły jest to kilkunastu-kilkudziesięciu twórców) rozwija jej dorobek. Niemniej jednak należy uznać, że kaszubszczyzna jest nadal *in statu nascendi*.

Podjęcie elit kaszubskich do rodzimego języka na przestrzeni ostatnich 160 lat, począwszy od Ceynowy poprzez Hieronima Derdowskiego (II połowa XIX w.), Młodokaszubów (początek XX w.), Zrzeszyńców (dwudziestolecie międzywojenne), po pisarzy powojennych, ewoluowało. Nawarstwianie się dokonań minionych pokoleń, kolejne wersje literackiej kaszubszczyzny tworzyły za każdym razem nową jakość i przyczyniały się do podnoszenia rangi języka kaszubskiego.

PRL nie sprzyjał rozwojowi języka kaszubskiego (praktycznie władze starały się go zredukować do roli gwary), a polityka państwa prowadziła do homogenizacji językowej. Jednak elity kaszubskie nie ustawały w swojej konsekwentnej pracy. Wydawano kolejne książki, słowniki (w tym Bernarda Sychty (1907–1976), m.in. *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VIII (1967–1976)), dokonywano przekładów literatury kaszubskiej na języki obce. W 1975 r. napisane zostały przez Edwarda Brezę i Jerzego Tredera *Zasady pisowni kaszubskiej* (Breza, Treder, oprac., 1984) – powszechnie uznawane za pierwsze normatywne reguły kaszubskiego języka literackiego. W latach 80. XX w. rozpoczęły się także prace nad przekładami na język kaszubski *Biblii* (wydano je po uzyskaniu imprimatur Kościoła na początku kolejnej dekady).

W 1956 r. zawiązało się Zrzeszenie Kaszubskie (od 1964 r. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie), które skupiło w swych szeregach tysiące Kaszubów, aby prowadzić działalność na rzecz wszechstronnego rozwoju Kaszub, w tym również zachowania

języka kaszubskiego. ZKP do dziś jest jedyną ogólnokaszubską organizacją uważaną przez samych Kaszubów za reprezentanta ich interesów. Społecznicy skupieni w tym stowarzyszeniu w ciągu ostatnich 50 lat położyli znaczne zasługi dla kaszubszczyzny.

Dla języka kaszubskiego przełomowym momentem był rok 1989, który uważany jest za początek dynamicznych zmian w zakresie rozwoju kaszubszczyzny. Po 1989 r. następuje w Polsce stopniowe przechodzenie od językowej polityki homogenizacji do polityki językowej równowagi. Następuje nobilitowanie języka kaszubskiego w różnych sferach życia społecznego. Kaszubszczyzna oficjalnie zaczyna istnieć w szkołach, gdzie jest nauczana jako dodatkowy język bądź też w ramach edukacji regionalnej. Język kaszubski pojawia się na wszystkich poziomach szkolnictwa, od kształcenia na poziomie podstawowym po uczelnie wyższe. Obecnie można już zdawać maturę z języka kaszubskiego. Powstają programy i podręczniki do nauczania języka kaszubskiego.

Język kaszubski zaistniał również prawnie w Kościele. W 1992 r. metropolita gdański abp Gocłowski zalecił w liście księżom, by tam, gdzie jest taka wola wiernych, odprawiali Liturgię Słowa we Mszy Świętej w języku kaszubskim. Podjęto prace nad kolejnymi tłumaczeniami *Biblii* z języków oryginałów na kaszubski.

Kaszubszczyzna regularnie rozszerza swój zasięg w mediach. Rozwija się kaszubskojęzyczna prasa. W Radiu Gdańsk nadawane są programy prowadzone w języku kaszubskim: *Na Bõtach i w Bòrach, Klëka*. W 2004 r. zaczyna funkcjonować „Radio Kaszëbë”, które emituje, oczywiście, program w języku kaszubskim. Od 1990 r. w TV Gdańsk oglądać można program *Rodnô Zemia*. W Internecie kaszubszczyzna występuje na licznych portalach.

Język kaszubski wkroczył również w świat polityki. Drukowane są w nim materiały wyborcze i emitowane spoty wyborcze. Politycy coraz częściej sięgają do swojej znajomości języka kaszubskiego, aby pozyskać elektorat. Samorządy wydają materiały promocyjne i reklamowe po kaszubsku.

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej otworzyły się nowe możliwości pozyskiwania m.in. środków finansowych na rozwój języka kaszubskiego. Z inicjatywy Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w ciągu 2 lat przeprowadzono sfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego kursy języka kaszubskiego dla osób pracujących (głównie urzędników i nauczycieli). Ukończyło je dotychczas 500 osób, jednak zainteresowanie było znacznie większe.

Od 1 maja 2005 r. obowiązuje *Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 19 *Ustawy* język kaszubski jest językiem regionalnym. W związku z powyższym gminy na Kaszubach mogą, po spełnieniu określonych kryteriów, wprowadzić na swoim obszarze kaszubski jako język pomocniczy i ustalić w tym języku dodatkowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych¹.

¹ W kilku przypadkach gminy, jeszcze na długo przed uchwaleniem *Ustawy*, wprowadziły dwujęzyczne (polsko-kaszubskie) nazwy.

U końca pierwszej dekady XXI w. ewolucja języka kaszubskiego cały czas trwa. Kaszubszczyzna wciąż jeszcze kształtuje się, ciągle jeszcze jest w stanie rozwijania, formowania się. Zainicjowany przez Floriana Ceynowę w okresie Wiosny Ludów proces nieustannie postępuje, przechodzi kolejne etapy.

Literatura

Breza E., Treder J., oprac., 1984, *Zasady pisowni kaszubskiej*, Gdańsk.

Treder J., 1999, *Język, piśmiennictwo i kultura ludowa Kaszubów*, w: *Historia, geografia i piśmiennictwo Kaszubów*, pod red. J. Mordawskiego, Gdańsk.

Łukasz Grzędzicki – wiceprezes Zarządu Głównego Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Prawnik z wykształcenia, dyrektor kancelarii Sejmiku Województwa Pomorskiego, w Zrzeszeniu odpowiada za sprawy regulacji prawnych. Autor wielu artykułów poświęconych kształtowaniu się statusu mniejszości narodowych i etnicznych.